

-1001ha.nl-

KRUIDENRIJK GRASLAND

EVALUATIE NA 7.836 HECTARE ERVARING

September 2020 – december 2024

Inleiding

Crowdfundingsactie voor melkveehouders die willen experimenteren met kruidenrijk grasland. Goed voor koe, biodiversiteit en klimaat.

Kruidenrijk grasland is - vergeleken met 'gewoon' Engels raaigras - beter voor bodem, klimaat en biodiversiteit: door de grotere variëteit aan (bloeiende) kruiden en grassen verbetert de bodemstructuur, en kunnen er meer insecten leven en dat is weer goed voor vogels.

Kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen kunnen achterwege worden gelaten, en dat **scheelt CO₂- uitstoot**. Ook **voor koeien** is een mengsel van **grassen en kruiden gezond**. Maar voor de boer is het zaadmengsel duurder en het vergt een hele andere manier van werken.

LTO en Urgenda sloegen eind 2020 de handen ineen om boeren te helpen aan meer kruidenrijk grasland: dankzij crowdfunding krijgen boeren **flinke korting** om 3 hectare mengsel te proberen. Inmiddels hebben **1.800 verschillende boeren** geëxperimenteerd met productief kruidenrijk grasland. Dat komt neer op zo'n **15%** van **alle melkveehouders**. Samen zaaiden zij **8.000 hectare** in.

Boeren ervaren kruidenrijk grasland als een win-win, willen er mee verder en waarderen de campagne. Maar het blijft het een leerproces. In 2025 hopen LTO en Urgenda de **volgende**

15% van de melkveehouders te bereiken. Daarom vroegen wij in de laatste enquête minder naar de voordelen, maar meer naar de **motivatie** en **naamsbekendheid**. En vroegen wij hen hoe we nieuwe boeren kunnen overtuigen.

Het mooie nieuws is dat de deelnemers aangeven dat de allerbeste manier om meer kruidenrijk grasland in Nederland te realiseren, **doorgaan met de campagne** is. Maar ook als er **geen korting meer** komt, zal ongeveer de **helft** van de deelnemers in de toekomst alsnog **meer kruidenrijke percelen** inzaaien.

Doel van de campagne

Het doel van 1001ha.nl is om boeren te helpen hun klimaatimpact te verlagen en biodiversiteit te verhogen. Elke hectare productief kruidenrijk grasland levert het volgende op:

- **500 kilo minder kunstmest** (geldt niet voor bio-boeren);
- **1.000 kilo minder CO₂-uitstoot** (geldt niet voor bio-boeren);
- **Meer voedsel** voor insecten en vogels;
- **Minder bestrijdingsmiddelen** (geldt niet voor bio-boeren);
- **Betere waterberging** en **droogteresistentie** door de diepere en verschillende wortels;
- **Ervaring** opdoen met **natuurinclusiever werken**: minder input, zelfde output, meer biodiversiteit;
- **Begeleiding** voor boeren door de zaadleveranciers, webinars, bijeenkomsten en nieuwsbrieven;
- **Maatschappelijke waardering** voor de boer;
- **Kostenbesparing**, volgens Louis Bolk Instituut kan deze oplopen tot **€154 per hectare/jaar**.¹

1. <https://www.louisbolk.nl/sites/default/files/publication/pdf/kunstmest-besparen-met-kruidenrijk-grasland.pdf>

Samen met LTO

helpen we boeren op weg
door drempels weg te nemen

Foto: boer Erwin's kruidenrijk perceel 5e jaar na inzaai (2024)

Campagne blijft groeien

5 jaar 1001ha Kruidenrijk

Na 5 jaar is er voor **7.836 hectare** aan kruidenrijk graslandmengsel verkocht. In totaal hebben er **1.800 unieke boeren** aan de campagne meegedaan. Meer dan **450 boeren** deden meermaals een bestelling.

Van de gangbare boeren die meermaals een bestelling deden, experimenteert **75%** met 2 of meer verschillende mengsels. Meer dan 50 boeren zaaiden later nog een keer met een doorzaaimengsel.

Van alle deelnemers is **13% biologisch** en **87% gangbaar**. **55%** van de deelnemers zit op **zand**, **33%** op **klei**, **11%** op **veen** en de rest op overige grondsoorten.

Meer leveranciers en meer mengsels

De campagne groeide ook hard in aanbod van leveranciers en mengsels. Er doen momenteel **8 zaadleveranciers** mee: Pure Graze, DSV Zaden, Neutkens, Agrifirm, Ten Have Seeds, Bloeiend Boerenland en voor de extensieve mengsels

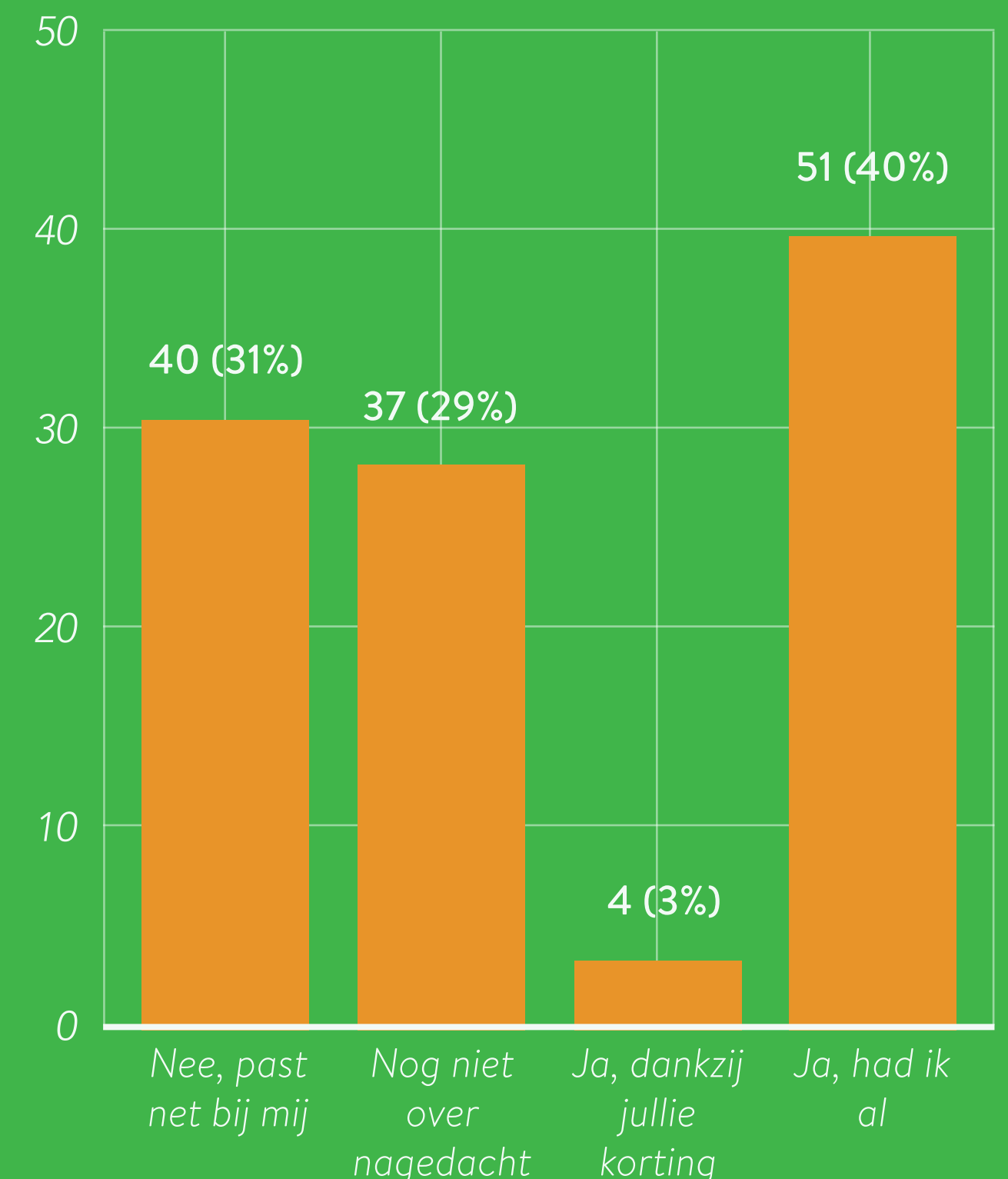
Cruydt Hoeck en Biodivers. Boeren kunnen kiezen uit mengsels voor **inzaaien of doorzaaien**, voor **weiden of maaien**, voor verschillende **bodemtypes**, en voor **biologisch of gangbaar**. Alle mengsels hebben de juiste **NAK (en/of SKAL) certificaten** en zijn geschikt voor weiden en maaien.

Ongeveer de helft van de deelnemers kiest voor Pure Graze mengsels. De overige (gangbare) bestellingen zijn evenredig verdeeld over de overige leveranciers.

Sinds 2023 zijn er ook **doorzaaimengsels** beschikbaar. 245 keer is er een doorzaaimengsel besteld door gangbare boeren en 10 keer door biologische boeren.

De **extensieve mengsels** zijn in 2024 voor het eerst toegevoegd. Daar wordt nog maar mondjesmaat gebruik van gemaakt. De meeste boeren (**58%**) zijn daar ook (nog) niet mee bezig, blijkt uit enquête. Hier zullen we **in 2025 meer aandacht** aan besteden.

‘Heeft u ook percelen met extensief kruidenrijk grasland? (Bijvoorbeeld voor uw jongvee)’

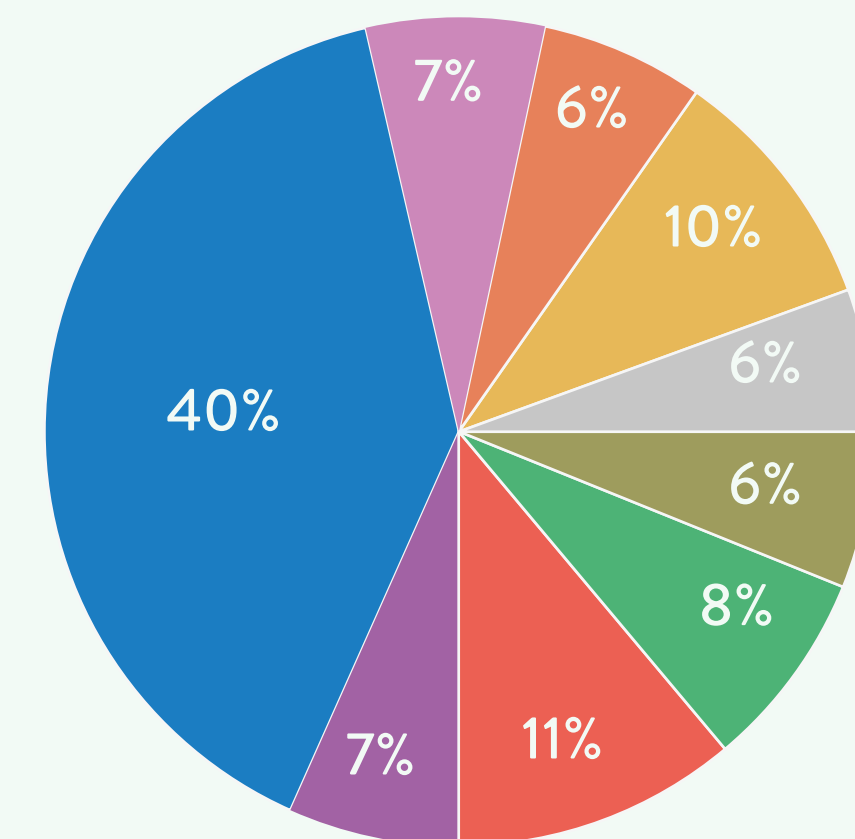
Campagne blijft groeien

Groei in bereik

Naast LTO Nederland, heeft LTO Noord het afgelopen jaar hard getrokken om meer boeren en meer gemeenten te betrekken. Dat was te zien. **11%** van de deelnemers gaf aan **via LTO Noord** te hebben gehoord van de campagne en 7% via hun gemeente. **Agrarische media** zijn het **belangrijkste communicatiekanaal** (40%), gevolgd door de zaadleveranciers (10%), direct via nieuwsbrieven of apps van LTO Nederland (8%), via andere organisaties zoals Wij_land, Natuurweide of Caring Farmers (7%), via Friesland Campina (6%) en via collega boeren (6%).

We vroegen ook aan de deelnemers hoe zij denken over verder opschalen: **doorgaan met de campagne** werd door 72% van de deelnemers genoemd, gevolgd door kruiden beter **belonen in de melkprijs** (46%) en **meer voorlichting** (19%).

‘Hoe heeft u van 1001ha gehoord?’

- Van collega boeren
- Via LTO appgroep of e-mail
- Via LTO Noord campagne
- Via andere boerenorganisaties
- Via agrarische media
- Via mijn gemeente/provincie
- Via FrieslandCampina
- Via de deelnemende zaadleveranciers
- Overig

Campagne blijft groeien

Groei in crowdfunding

Donaties over de jaren kwamen van het **Rijk**, **alle provincies** en **inmiddels 50 gemeenten**. Ook de **donateurs** van Urgenda betaalden inmiddels al voor **1.000 hectare** mee. In principe krijgen boeren per zaaiseizoen voor maximaal 3 hectare korting. Maar als bijdragen van gemeenten stapelen met Rijk en provincie, kunnen zij **6 hectare korting** krijgen. Zie op de kaart welke gemeenten en regio's bijdragen. **De totale sponsoring samen is al genoeg om de 10.001 hectare kruidenrijk grasland te bereiken.**

Groei in mediabereik

Buiten de deelnemers bereikten we veel meer boeren, beleidsmakers en burgers via de (agrarische) media. Enkele mooie artikelen over het succes van de campagne.

- **Nieuwe Oogst**
Areaal kruidenrijk grasland zit in de lift
- **Nieuwe Oogst**
Campagne voor kruidenrijk grasland richting 10.001 hectare
- **Deltaplan Agrarisch Waterbeheer**
Korting op kruidenrijk grasland via 1001ha
- **Melkveebedrijf.nl**
Nieuw seizoen 1001ha kruidenrijk grasland van start
- **Veeteelt.nl**
Bijna 6000 hectare kruidenrijk grasland ingezaaid dankzij campagne

Alle provincies hebben al eens meebetaald. Onderstaand plaatje geeft aan welke gemeenten en regio's momenteel budget hebben voor **extra korting**.

De provincies Brabant, Gelderland en Noord-Holland hebben de grootste bijdragen geleverd tot nog toe.

Impact en ervaringen

Afgelopen december deden we een enquête de deur uit om te peilen hoe de kruidenrijke mengsels presteren en gewaardeerd worden. In totaal deden 130 boeren hieraan mee. Zij geven de kruidenrijke percelen gemiddeld een 7.

Enkele cijfers uit de enquête:

- Van de respondenten is ongeveer **78% gangbaar** en **22% biologisch**. Ongeveer **59%** is gangbaar mét weidegang, **8%** gangbaar zonder weidegang, **23%** biologisch, **5%** biodynamisch en de overige **5%** respondenten voeren een andere bedrijfsvoering zoals vleesrunderen, paarden, schapen etc.;
- Gemiddeld hebben de boeren nu **12,9 hectare kruidenrijk** ingezaaid; een kwart van al hun percelen;
- **63%** zit op **zandgrond**, **25%** op **klei** en **3%** op **veen** en de rest zit op een andere grondsoort;
- Gemiddeld werd er door de gangbare boeren **80% bespaard op kunstmest**.

In de resultaten van de enquête maken we onderscheid tussen boeren die **maximaal 1 jaar** meedoen (**51 respondenten**), en boeren die langer meedoen (**79 respondenten**) en inmiddels **2-4 jaar ervaring** hebben opgedaan met kruidenrijk grasland. Dit is interessant omdat het inzicht geeft hoe de kruidenrijke percelen zich ontwikkelen gedurende de jaren.

We zien in de resultaten dat **doorzaaien nog steeds moeilijk is** en niet altijd het juiste resultaat geeft. Boeren die énkél hebben doorgezaaid geven hun percelen een 4,4. Boeren die enkel hebben ingezaaid een 7. Dit haalt het gemiddelde cijfer omlaag naar een 6,6. Opvallend is dat enthousiaste deelnemers die zowel hadden ingezaaid als doorgezaaid de hoogste score geven: een 7,8.

71% van de boeren **voor het eerst** hebben gezaaid, zou **opnieuw kruidenrijk mengsel** in- of doorzaaien.

**Deelnemers geven
ingezaaide percelen
gemiddeld een 7**

Resultaten meerjarige deelnemers (boeren met 2-4 jaar ervaring)

Nu de ervaren boeren. Deze resultaten zijn nog belangrijker, want kruidenrijk grasland verliest over de jaren een deel van de kruiden en klavers, en daarbij is goed beheer erg belangrijk. Gelukkig blijken boeren ook na 2-4 jaar ervaring nog steeds enthousiast:

Tevreden boeren

Boeren die hun percelen nu al meerdere jaren ervaring hebben met kruidenrijke percelen staan, waarderen deze met een **7,0 gemiddeld**.

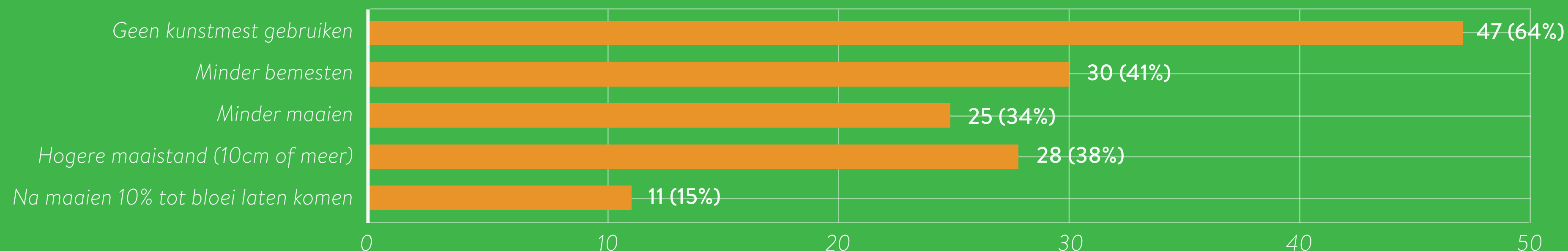
Helft van de kruiden nog aanwezig

Gemiddeld de helft (**47%**) van de klavers en kruiden (in vergelijking met het eerste jaar) was **nog aanwezig** in de ingezaaide percelen.

De veehouders geven wisselende antwoorden over welke kruiden het wel en niet goed doen. Het lijkt erg **afhankelijk** te zijn van **grondsoort** en **plek**. Over het algemeen blijven de **klaversoorten** het **langst** staan, gevolgd door smalle weegbree en cichorei. De overige kruiden lopen sneller terug gedurende de jaren.

64% geeft aan dat **niet bemesten** de **belangrijkste manier** is om kruiden en klavers langer te behouden, gevolgd **minder bemesten** (41%), het **hoger laten staan** van het kruidenrijke gras (38%) en **minder maaien** (34%). **Slechts 15%** van de respondenten denkt dat na elke maaibeurt het **actief tot bloei laten komen** van planten het beste werkt. Tot bloei komen is **essentieel voor zaadzetting en verspreiden van zaden** én geweldig voor insecten. Komend jaar zullen we meer aandacht aan dit onderwerp besteden.

‘Wat zijn volgens u de belangrijkste maatregelen om de kruiden en klavers langer te behouden?’ (Maximaal 2 antwoorden)

Resultaten meerjarige deelnemers

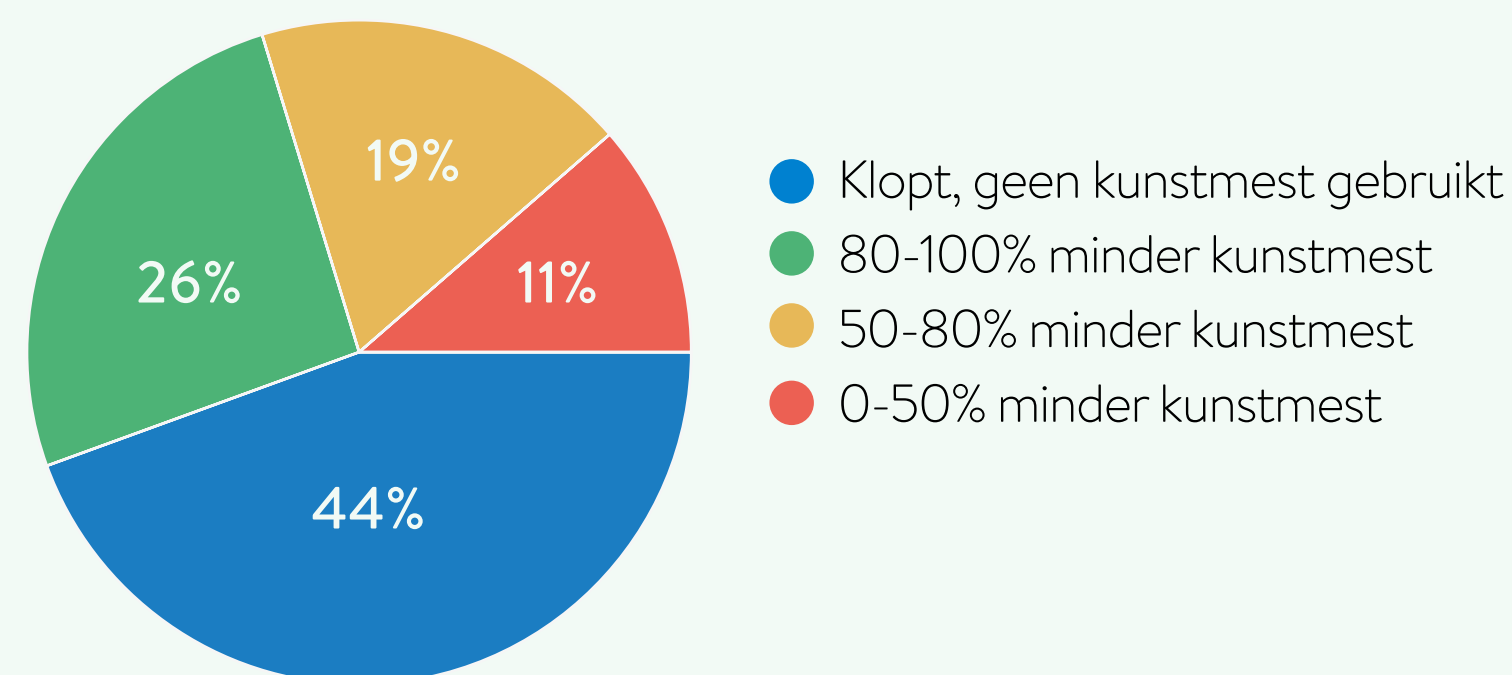
Voor herhaling vatbaar!

De motivatie om vaker in- of door te zaaien is er zeker; een overweldigende **96%** van boeren met meerjarige ervaring, heeft **vaker kruidenrijk ingezaaid** of is dit **van plan vaker te doen**.

Een derde van hen zou dit alleen doen via de kortingsactie, maar **tweederde** ook zonder de korting. Slechts 4% wil geen kruidenrijk meer inzaaien.

71% geeft aan dat het doorgaan met de 1001ha campagne collega-boeren zou kunnen overtuigen ook kruidenrijke percelen te kiezen.

‘Een van de belangrijkste adviezen, bij starten met kruidenrijk, is om kunstmest achterwege te laten. Heeft u dat gedaan?’

Grote daling kunstmest

Uit de allereerste enquête uit 2021 bleek dat 60% van de boeren in het eerste jaar geen enkele kunstmest op de percelen gebruikte, en 30% deed dit veel minder dan normaal.

De daaropvolgende enquête van 2022 liet zelfs zien dat, van de boeren die 2-3 jaar ervaring hadden, 75% geen kunstmest meer gebruikte.

Wanneer we kijken naar de gangbare boeren met meerjarige ervaring, dan is uit de enquête van 2024 gebleken dat dit wat is teruggelopen; **44% gebruikt geen kunstmest meer**. Wel zien we een **significante reductie van kunstmest over de gehele linie**. De overige 56% gebruikt namelijk significant minder kunstmest.

Dit leidt tot een totale gemiddelde reductie van 83% minder kunstmest door alle gangbare meerjarige boeren.

Ervaringen

Een greep uit de ervaringen:

- ‘De meeste kruiden worden minder, behalve, klaver, chicorei, smalle weegbree en gras.’
- ‘Men moet eerst zorgen dat de bodem op orde is (dit duurt ongeveer 5 jaar) voordat men eigenlijk kan beginnen met klavers en of kruidenrijk grasland. De bodem is nog belangrijker dan bij “gewoon” grasland.’
- ‘Doorzaai is mislukt, volgens mij kan het ook niet kruiden kiemen te langzaam.’
- ‘Wisselend, vooral afhankelijk van gebruik, maaien/weiden.’
- ‘Cichorei, rode/witte klaver, weegbree en luzerne doen het goed. Ligt ook veel aan de grondslag.’
- ‘Eerste keer doorgezaaid met klaver, cichorei en smalle weegbree in bestaand grasland. De klaver heeft goed standgehouden, de cichorei en smalle weegbree hadden het vanaf het moment van inzaai zwaar.’
- ‘Aanslaan doen ze wel als ze voldoende kans krijgen. Cichorei en rode klaver blijven jaar. Smalle weegbree en o.a. witte klaver en duizend blad blijven langer.’
- ‘De klavers hebben het prima gedaan, de kruiden vallen wat weg. Met name weegbree, Cichorei blijven in mindere mate aanwezig. Doorzaaien heeft geen resultaat gehad, de klavers en grassen zijn te dominant. Met de hoeveelheid vocht van dit jaar, nam de diversiteit wel wat toe, naar mijn idee.’

86% geeft aan ná hun deelname aan de campagne

vaker kruidenrijk grasland ingezaaid te hebben of dit van plan te zijn

(waarvan ongeveer de helft dit mét korting heeft gedaan

en de andere helft zelfs zónder korting).

Algemene opmerkingen

Algemene opmerkingen:

- ‘Betere beloning voor veehouders die kruidenrijk grasland hebben (via subsidies, kortingsacties, hogere melkprijs, vanuit overheid of GLB, etc.) of vergoeding beheer en onderhoud.’
- ‘Financiële prikkels zijn het meest effectief.’

Tips voor de campagne

- ‘Goede doorzaai-methodes ontwikkelen.’

- ‘Meer praktische informatie en betere voorlichting over het behoud van kruiden in het perceel, en laten zien welk beheer het beste resultaat heeft.’
- ‘Bloeiende bloemstroken mengsels om langs de akkers/slootranden aan te leggen, hommels en bijen trekken daar meer op af.’
- ‘Ervaringen van collega-boeren horen, zien en lezen d.m.v. artikelen en/of bijeenkomsten in het veld.’

Ook deze ideeën en opmerkingen zullen we meenemen in de voorbereidingen voor het volgende seizoen.

Kijk ook naar onze andere 1001ha acties met korting op groenbemestermengsels ([link](#)), klaveronderzaai-mengsels ([link](#)) en bomen ([link](#)).

Hoe nu verder?

Wat Urgenda en LTO Nederland betreft is kruidenrijk grasland een win-win-win voor klimaat, biodiversiteit én boer. We blijven ons daarom inzetten voor meer kruidenrijke percelen.

Het beheer van kruidenrijk is echt een leerproces en de campagne draagt echt bij om boeren, zonder financieel risico, ervaring te laten opdoen. Daarom gaat ook in 2025 de crowdfunding verder om nieuwe boeren over de streep te trekken met korting en bestaande deelnemers verder te laten experimenteren met andere mengsels en andere percelen. **We trekken samen op voor nog meer klavers in plaats van kunstmest.**

Wij zien de volgende kruidenrijke kansen voor de toekomst:

Behoud klavers door beter beheer

Na vier jaar zijn veel klavers en kruiden uit de percelen verdwenen. Bij 54% van de boeren zit er nog minimaal de helft in, bij de rest minder dan de helft. De respondenten geven aan dit teleurstellend te vinden, en vragen om voorlichting voor beter beheer en ontwikkeling van doorzaaitechnieken. We willen meer ervaring opdoen met behoud van kruiden en klavers op lange termijn door ander/beter beheer.

Voorlichting doorzaaien vs inzaaien

Sommige gronden wil je, vanwege klimaat en bodemleven, helemaal niet omploegen, zoals veengrond. En soms is een grasmat nog zo goed dat je die niet wilt verstoren. In zo'n geval is doorzaaien, beter dan inzaaien. Sinds de zomer van 2023 worden ook diverse doorzaaimengsels aangeboden inclusief heldere instructies. Boeren die in veengebied werken krijgen hier hulp bij dankzij samenwerking met Wij. Land. In gemeente Ede krijgen boeren korting op het gebruik van een gespecialiseerde doorzaaimachine.

Ook korting op groenbemestermengsels

Groenbemesters houden de bodem levend. Maar duurdere soortenrijke groenbemestermengsels met vlinderbloemigen doen nog veel meer voor de bodem en de biodiversiteit. Urgenda startte daarom samen met ZLTO 1001ha groenbemesters.

Resultaten 1001ha groenbemesters 2024:

- 397 akkerbouwers hebben 2.685 hectare mengsels ingezaaid;
- 81% van de respondenten merkt dat de bodem gezonder is;
- 96% gaf aan dat de kortingsactie geholpen heeft met de beslissing om dit jaar biodiverse groenbemesters te zaaien;
- 48% minder bemesting gebruikt bij het inzaaien van de mengsels;
- De gangbare deelnemers verwachtten gemiddeld 36% minder (kunst)mest te gaan gebruiken voor de volgende teelt;
- De belangrijkste drijfveer om mee te doen was het verbeteren van de bodemgezondheid (58%), gevolgd door een betere biodiversiteit (17%), stikstofvastlegging (12%) en waterberging (11%);
- De deelnemers waardeerden de actie met een 8,4 gemiddeld.

Ook korting op klaveronderzaai

In de biologische landbouw is het zaaien van klavers onder graan heel gewoon, maar in de gangbare akkerbouw wordt dit bijna nooit gedaan. Zonde! Want het heeft, in combinatie met graanstoppels, vele ecologische én landbouwkundige voordelen.

Resultaten 1001ha klaveronderzaai:

- Bespaart (kunst)mest bij vervolgteelt
- Minder grondbewerkingen nodig
- Levert extra punten op binnen GLB
- Verbetert de bodemkwaliteit
- Verbetert onkruidonderdrukking; minder herbiciden nodig
- Grote plus voor akkervogels, insecten en bodemleven

We ontwikkelden samen met landbouwadviseur Sander Bernaerts en akkervogelspecialist Ben Koks een speciaal klaver-mengsel dat aantrekkelijk is voor boer en vogel. Bij zo'n 20 akkerbouwerbedrijven, waaronder twee proefbedrijven, werd er in 2023-2024 gezaaid. Er werd geëxperimenteerd met zaaitijdstip en verschillende herbiciden. Hoewel het niet overal lukte, is iedereen enthousiast en is er veel geleerd. De lessen nemen we mee in de tweede pilotfase, die deze winter is ingegaan. Boeren in het hele land kunnen meedoen en krijgen 75% korting op het mengsel voor 5 hectare.

Ook korting op bomen

In het najaar van 2024 heeft Urgenda de 1001ha campagne uitgebreid voor agroforestry. Hierin werken we samen met Bionext en de vakgroepen LTO Melkveehouderij en LTO Bomen, vaste planten en zomerbloemen.

Resultaten 1001ha bomen:

- 50% korting op bomenpakketten en op bedrijfsspecifiek advies;
- Deze winter (het beste plantseizoen voor bomen) hebben 184 boeren gezamenlijk bijna 27.000 bomen besteld en opgehaald op 13 locaties verspreid over het land;
- Het populairste bomenpakket is de voederhaag; daarin zitten bomen en struiken die zeer gezond zijn voor koeien en waar ze (op den duur) ook van kunnen knabbelen;
- Andere bomenpakketten hadden noten- en fruitbomen of haagplantsoen voor windsingels.

Binnenkort wordt dit eerste jaar van 1001ha bomen geëvalueerd met de deelnemende boeren en boomkwekers.

Met dank aan!

1001ha is een crowdfundingcampagne: de korting wordt betaald door overheden, burgers en bedrijven.

Naast het ministerie LNV en alle provincies, bedanken wij ook de gemeenten:

Aalten, Altena, Beekdaelen, Berkelland, Bronckhorst, BUCH (Bergen, Uitgeest, Castricum, Heiloo), Coevorden, Dinkelland, Doetinchem, Drechterland, Ede, Eemsdelta, Elburg, Enschede, Groningen, Haaksbergen, Hardenberg, Het Hogeland, Hof van Twente, Hollands Kroon, Kaag en Braassem, Kampereiland (Kampen), Koggenland, Krimpenerwaard, Leeuwarden, Lochem, Losser,

Noord-Beveland, Olst-Wijhe, Oost-Gelre, Oldenzaal, Ommen, Opmeer, Oudewater, Purmerend, Raalte, Regio Foodvalley (Barneveld, Wageningen, Nijkerk, Scherpenzeel, Renswoude, Rhenen, Veenendaal en Putten), Rijssen-Holtten, Tubbergen, Twenterand, Tytsjerksteradiel, Waterland, Wierden, Zaanstad en Zevenaar.

Dankzij de crowdfunding en de bijdragen van vele donateurs van Urgenda konden melkveehouders in het hele land deelnemen.

🌐 **Website:** <https://1001ha.nl/>

✉ **Contact:** info@1001ha.nl

